

WOYZECK OYUNU ÜZERİNE Celal MORDENİZ ile YAPILAN SÖYLEŞİ.

(Bu röportaj 25 Aralık 2001 tarihinde Erdem Şenocak tarafından yapılmıştır.)

Woyzeck oyununu sahnelemek fikri nasıl oluştu? Senin daha önceden okuduğun, bildiğin, aklında olan bir oyun muydu?

Yok, hayır. *Woyzeck*'in hikayesi şöyle: Ben en fazla beş kişilik -o da toplanabilirse- bir oyun ararken Ömer F. Kurhan önerdi *Woyzeck*'i. O sıralar o da İstanbul Üniversitesi Tiyatro Dramaturji Bölümü'nde Büchner'le ilgili bir ödev hazırlıyordu sanırım. Öneriden sonra okudum metni. Tesadüf ben de tam o sıralar Michel Foucault ve arkadaşlarının yazdığı “ Annemi, Kızkardeşimi ve Erkek Kardeşimi Öldüren Ben: Pierre Riviere” kitabını okuyordum. PR, 19.yy da yaşamış, annesini, kız kardeşini ve erkek kardeşini baltayla doğramış ve sonra da hapisanede yazdığı savunmayla tarihe geçmiş bir adam... Akıl hastası olup olmadığı uzun süre kararlaştırılamamış, sonra da idam edilmiş bir köylü... Foucault ve arkadaşları bu vakayı toplumsal analiz yapmada, suçu, cinayeti araştırmada bir örnek durum olarak ele almış. Kitapta belgeler var, PR'in yazdığı, kitapta hatırat diye geçen yüz sayfalık bir savunma var. Niye, neden öldürdüğünü açıkladığı, en sonunda da “beni bu acıdan kurtarın ve idam edin” diye bitirdiği şaheser diye adlandırılan edebi bir metin... Hayatında hiç kitap okumamış bir insanın, okumayı yazmayı ancak bilen bir köylü delikanlısının böyle edebi bir eser ortaya koyması çok şaşırtıcı bulunuyor. *Woyzeck*'i okuduktan sonra *Woyzeck*'le PR'in hikayesi çok benziyor diye düşündüm ve metin çok ağır olmasına rağmen oyunu sahnelemeye karar verdim denilebilir.

Woyzeck ağır bir metin değil miydi?

Oyunun ‘ağır’ tabi ki ama oyun bana çok çekici geldiği için o ağırlık kaldırılır diye düşünmüştüm. O sırada Pierre Riviere okumamdan da kaynaklanıyor olabilir bu durum. Bir de bence metin çok dinamik bir metin. Çok şey yapmaya imkan veriyor. *Woyzeck* son derece *açık* bir metin. Yorumlayacak insana yorum yapma, kafa patlatma, bir şeyler ekleme şansı veriyor, insanı bu yönde kışkırtıyor. Ayrıca metnin açıklığı yönünü kaybedeceğin bir açıklık değil bence.

Metnin genelde iki yorumu olmuş. Biri sıradan bireyin trajedisini anlatan psikolojik yorum, diğeri ise daha toplumcu bir yorum. Teatral deneyimlerimden kaynaklanan bir bakış açısıyla; bireyi ihmal etmeyen toplumsal bir yorum yapılması gerektiğini düşündüm. Yani oyun hem bireysel hem de toplumsal bir trajedi bana kalırsa. Sahneleme de bu bakış açısıyla yapılmaya çalışıldı. Sahnenin tasarımı bu yönde yapıldı. Sahne bir arena gibi tasarlandı. O anda sahnede rolü olmayan diğer oyuncular arkada arena şeklinde oluşturulmuş oturaklarda oturup *Woyzeck*'in hikayesini, arenadaki seyirciler ya da mahkemedeki jüri üyeleri gibi izlediler.

Yirmi kişilik bir oyunun beş kişi tarafından oynanmasının ne gibi dezavantajları oldu?

Aslında dezavantajları olmadı, biz bu prodüksiyona bu oyunun beş kişiyle de oynanabileceğini düşündüğümüz için girdik.

Dezavantajları olmadı derken, böyle ağır bir oyunu az sayıda oyuncuyla çalışmanın daha avantajlı olacağını mı düşündünüz?

Burada yaptığın dramaturji önemli. Dramaturjiyi sağlam yapabiliyorsan kişi sayısı önemli olmayabilir. Açıkçası benim için 5 kişiyle çalışmak daha iyi oldu. Daha çarpıcı olduğunu düşünüyorum. Doktor'u oynayan oyuncunun aynı zamanda Bando Çavuşu'nu oynaması, Yüzbaşı'nı oynayan oyuncunun aynı zamanda Çırağı, Yahudi'yi oynaması, Andre'yi oynayan oyuncunun başka rollere çıkması, hem oyuncu eksikliğindendi, hem de seyirciye bu kişilerin, Woyzeck'in içinde bulunduğu toplumsal koşullar içinde tekrar tekrar karşılaştığı ajanlar olduğu şeklinde bir anlam geçmesi ihtimalini doğuruyordu. Bu ajanlar Woyzeck'in çeşitli kılıklarda sürekli karşılaştığı durumlar, insanlar oluyordu.

Sadece Woyzeck ve Marie rollerini oynayan oyuncular başka roller almadı değil mi?

Evet onlar dışındaki oyuncular birden fazla rolde oynadı. Bu, sahne üzerinde imgesel olarak, fotografik olarak, Woyzeck'in karısını öldürmesi eylemini daha net ortaya çıkarıyordu galiba. O anlamda beş kişilik kadronun avantajlı olduğunu düşünüyorum. Hatta oyunun daha sonra tekrar oynanması gündeme geldiğinde, elde kalabalık bir kadro olmasına rağmen yine beş kişi oynayabileceğimizi düşünmüştüm. Bir tek Andres rolünün tek bir kişi tarafından oynanması şeklinde bir değişiklik yapmayı düşünmüştüm.

Neden?

Çünkü Andres de Woyzeck'e benzeyen önemli bir karakter. Aralarındaki fark Woyzeck'in bir tutkuya sahip olması, geçmişinde fahişelik yaptığına dair izler olan Marie'ye tutkun olması ve birtakım sorular sorması. Andres ise Woyzeck gibi bir duruma düşmüyor. Durumunu, kendisine uygulanan şiddeti, baskıyı kabullenmiş ve pes etmiş biri. Woyzeck pes etmemiş, ama bunu (sorularını-sınıfsal şiddetini) nereye yönlendireceğini bilemiyor ve sonunda dönüp kendini ve sevdiği insanı vuruyor.

Woyzeck'i ve karısını öldürmesi eylemini nasıl yorumladınız?

Foucault'nun Pierre Rivierre kitabında şöyle bir yorumu var; ezilenlerin tepkisi genelde kendilerine dönük olur. Foucault'nun kitabında başka örnekler de geçiyor buna benzer. Mesela bir kadın var. Bir yaşındaki çocuğunu öldürüp kanını içiyor. Dehşete düşüyor bütün Fransızlar bu olay karşısında. Hakim soruyor "Neden yaptın bre canı kadın?". Kadın çok büyük bir masumiyetle "çok susamıştım" diyor. Foucault burada verilen mesajı dikkat çekiyor. Ezilenlerin, en aşağıdakilerin, o dönemde "Siz (ezenler) bizim (ezilenlerin) üzerimize bu kadar gelerseniz, biz de sizi canavar maskelerimizle böyle korkuturuz" mesajını verdiğini söylüyor. Ama kişi bu mesajı çocuğunu öldürerek, ya da Woyzeck'in yaptığı gibi karısını öldürerek veriyor.

Marie'nin Woyzeck'i Bando Çavuşuyla aldatmasını nasıl yorumladınız?

İhanet etmektedir, çünkü Woyzeck, Doktor'un üzerinde yaptığı "bezelye" deneyi yüzünden karısıyla artık sevişmemektedir. Bezelye testinden ve yüzbaşından yediği dayaklardan, aşağılanmalardan dolayı Woyzeck cinsel gücünü yitirmiş durumda. Marie'ye de bu yüzden "Kocasını aldatan kötü kadın" şeklinde bakmamak gerek.

Oyunda film kullanımı da var.

Ömer'in önerisiyle kullanıldı film, o zamanlar sinemayla ilgilenen Okan diye bir arkadaş vardı, onunla oyunu filmle bitirelim diye düşünmüştük. Oyun tamamen flash-back olarak yorumlanıp, PR'den esinlenerek düşündüğümüz bir mahkeme ya da zindan sahnesiyle açılacaktı. Bu sahne filme çekilecekti. Film şimdiki gerçeklik olacak, sahne de flash-back görevini görecekti. Filmde sorgu yargıca da olacaktı, arenadakiler jüri üyeleri veya tanıklar olacaktı. Burada jüride, doktor, bando çavuşu vs. Woyzeck aleyhine tanıklık yapacaklardı. Woyzeck zindanda herşeyi berrak bir zihinle anlatacaktı. Çünkü yaşadığı şiddetten geçici olarak da olsa kurtulmuş olacaktı. Pierre Riviere'den örnek vermek gerekirse: Pierre Riviere öldürme eylemini gerçekleştirmeden önce birtakım hayaller gördüğünü iddia ediyor. Kendisi çıkmazda, kötü bir annesi var ve babası için çok üzülüyor. Babasını kurtarmak için annesini öldürüyor. Bunu bir delilik anında yaptığı kesin. O dönemdeki tıp ve psikiyatri bilimi bunu anlamakta güçlük çekiyor ya da anlamak istemiyor. PR hapishaneye girdikten sonra kafasındaki bulutlar açılıyor gerçekten. Öldürdü rahatladı anlamında söylemiyorum, bir aşama kat ediyor, başka bir düzleme geçiyor ve oradan, yukarıdan kendisini çok net görebiliyor. O yüzden kendi analizini de yaptığı, edebi yönden değerli, bu kadar güzel ve sağlam bir hatırat yazabiliyor. Ama düşündüğümüz film kullanımını gerçekleştiremedik. Sadece kısa bir film gösterildi oyun başında. Filmde bıçaklama sahnesi gösterildi, sonra oyuna geçildi ve bıçaklama sahnesiyle oyunu bitirdik. Woyzeck Marie'yi bıçaklarken oyun bitti. Oyun tekrar gündeme gelirse mahkeme-zindan sahnesi ele alınabilir belki.

Metne ne kadar müdahale edildi?

Ben metni okuduğumda hayran kaldım, herhangi bir zayıflık, çeviri hatası görmedim. Metin sadece sonuna doğru karışmış, bunun nedeni de zaten Büchner'in oyunu bitirememiş olması. Metni oyun öncesi okuttuğum birçok kişinin metnin karmaşık, anlaşılmaz olduğu, görüşlerine katılamıyorum. Çevirmen metindeki anlaşılmayan yerleri dipnotlarda belirtmiş, daha fazlası için çevirmenin Can Yücel olması lazım zaten. Metin sağlam gelmişti bana ve bazı sadeleştirmeler yapmakla beraber, mümkün olduğu kadar metne sadık kalmaya çalıştık.

Masalı büyükannenin ağzından değil, teypten okuduk. Çok fazla yorum katmadık, sade bir şekilde okuduk ve masalda Woyzeck'i anlatmadık, hikayeyi ona yapıştırmadık, ayrı bir hikaye olarak anlattık. Masala bir kıssadan hisse, ya da Woyzeck'e yakılmış bir ağıt gibi yaklaşmadık. Dışardan vermemizin sebebi de seyircinin belirli bir mesafeden daha iyi dinleyebilmesi ve anlayabilmesi içindi. Oyunun sonunda bir deli var, Kathe var, o sahneler oynanmadı. İkinci meyhane sahnesini de oynamadık. Woyzeck'in bıçağı göle attığı sahneyi de oynamadık, çünkü biz metni bıçaklama

sahnesinde sonlandırdık, dolayısıyla sonraki sahneler oynanmadı. Onun dışında da metne çok fazla müdahale edilmedi.

Metnin ritmini yakalayabilmek için black-out'un kullanılmadığı hızlı geçişler bulmaya çalıştık. Mesela meyhane sahnesinden Nöbet Yeri'ne geçişte Çırac rolünü oynayan oyuncu, sahne donduktan sonra Andres rolüne giriyordu, arkadan tüfekleri alıp Woyzeck'e veriyordu ve sahne bu şekilde başlıyordu. Bu geçiş yaklaşık 10 saniye sürüyordu. Genelde oyunda bu tarz geçişler kullandık. Mesela arena sahne buluşu gibi görselliği olan buluşlar yapmaya çalıştık. Ama yaptığımız buluşlar tek başına görselliğe dayalı değildi. Dramaturjiye uymayan buluşlardan kaçınmaya çalıştık.

Şarkılar oyun sırasında söylendi mi?

Hayır. Şarkılar hiç söylenmedi, bazıları sadece şiir olarak okundu. Bu biraz da söyleyemememizden kaynaklandı. Öyle bir eğitimimiz, eğitmenimiz yoktu, söylenebilse denenirdi.

Oyun nasıl tepkiler aldı?

Oyun ağır bulundu. Bizi az çok tanıyanlar, bilenler, bizden komedi bekliyorlardı. O yüzden biraz hayal kırıklığına uğradılar. Ayrıca çok az seyirciye oynadı oyun. 10 gösterime toplam 400 kişi geldi. *Büyük Romulus*'u ve *Woyzeck*'i seyretmiş olanlar BR'un Woyzeck'ten bir adım ileride olduğu yorumunu yaptılar. Sadece eğlenmek için gelen seyirci değil, tiyatroyla az çok ilgili seyirci de aynı tespiti yaptı. Bu yorum beni hep şaşırtmıştır çünkü bana kalırsa Woyzeck daha iyi bir oyundu. Tabii oyunculuklar problemliydi. Öte yandan Woyzeck rolü çok zor bir rol. Bana kalırsa Hamlet kadar, hatta ondan da zor bir rol. Oyunun hem Woyzeck ve diğerleri gibi bir yapısının olmaması hem de bireysel olduğu kadar toplumsal bir trajedi olması Woyzeck'i tiyatro tarihinin en zor rollerinden biri yapıyor. Tabi bu bizim oyunumuzda Woyzeck'i oynamış olan arkadaşın performansındaki zayıflık için bir mazeret değil.

Büyük Romulus'un daha çok beğenilmesi seyircinin komedi beklentisini karşılamasıyla açıklanabilir mi?

Şahsen ben yapılan bu değerlendirme üzerine düşünürken şöyle bir sonuca vardım: Woyzeck aslında bir yönetmen tiyatrosu ürünüydü. "Saloz'un Mavalı"nda yaptığımız türden karşılıklı doğaçlamaları bile yapamadık Woyzeck'te. Metnin ağır olmasından dolayı – suçlamak için söylemiyorum – oyuncular pek bir şey yapamadılar. Benimse metin çok hoşuma gittiği için genellikle cebren, kafamdaki şeyi oyuncuya dayatarak çalıştırıyordum sahneyi. Vakkas'ın dudaklarının kıvrımlarına bakıp "Öyle değil, böyle olacak" diye çalıştığımızı hatırlıyorum. Tabii iyi bir şey değil bu, oyuncunun işine burnumu sokuyordum aslında. Fakat biraz da mecburiyetten oldu bu, metnin ağır gelmesinden kaynaklandı. Bir tek Savaş'ta bir pırıltı vardı, Doktor rolünde. Bu da Doktor rolünün Savaş'ın kendini rahat hissettiği, alışık olduğu grotesk tarzda yorumlanabilecek bir rol olmasındandı. Diğer oyuncular kasıldılar. Metnin seyirciye çok geçmemesinin bir sebebi de oyunda Savaş dışında seyirciyle ilişki kurabilen bir oyuncunun olmamasıydı. Gerçi oyunculukların mütevazı bir yönü de vardı. Sahneden seyirciye psikolojik bir teşhircilik akmıyordu. Hem rejji engellemiştii bunu –metni yorumlamanın yol açabileceği o ukalalığı engellemek için her oyun öncesi sert geçen çalışmalar yapılırdı –, hem de oyuncular böyle davranacak bir anlayışa sahip değildi.

Aslında Woyzeck'i hep iyi bir oyun olarak hatırlamamın bir sebebi de benim bütün kurtlarımı döktüğüm bir oyun olmasıydı galiba. Sahne geçişleri son derece çarpıcıydı, ışıklar etkileyiciydi, müzikler çok orjinaldi vs...

Woyzeck, seyirci üzerinde bıraktığı etki anlamında İTÜ Sahnesi'nin diğer oyunlarından farklı görünüyor. Daha sonra Woyzeck tarzı oyunların seçilmemesinin sebebi nedir? Somut koşullar mı?

Somut koşullar bu durumu daha iyi açıklıyor. Ama o dönem kritik bir dönemdi ve böyle bir seçim yaptık. Çabuk karar vermemiz gerekiyordu. Hiç böyle bir tarza dönülmemesinin nedeni ise, bu tarzın yanlış bulunması değil, bizi zorlayacak olması. Bu tarzın sert bir yönetmen imgesiyle mümkün olabileceğini gördük. Bu tarz bir yönetmenlik anlayışını onaylamadığımız için, bu yolu tercih etmedik. Farklı bir örgütlenme modeli gerekecekti sonradan. Bir yönetmenin zorlamasıyla değil, olgun bir grup oynayabilir bu tarz bir oyunu. O dönem benim biraz da olsa deneyimli olmam, bu tarz oyunlarda düşülmesi muhtemel teşhirciliğe düşmemizi biraz olsun engelleyebildi. Bu tarz oyunları oynarken bir kere yamalı da olsa bir tiyatro elbisesi giyinmiş olmak gerekiyor. Arkeolojik kazılarda deneyimli değilseniz göçük altında kalabilirsiniz. Mesela bir profesyonel tiyatro grubunun bir oyunculuk çalışmasında yaptığı böyle bir kazıda bir oyuncunun sinir krizi geçirip delirme noktasına geldiğini duymuştum, doğru mudur bilemem! İTÜ'deki psikanalist tiyatro yapan Teknik Sahne'de de aynı durum yaşanmıştı. Bir kız oyuncu çalışma sırasında buhran geçiriyor, babası devreye giriyor ve okul idaresinin müdahalesi sonucu bu tiyatro grubu okuldan atılıyorlar. Buna ne demeli? Önce bir teatral duruş sahibi olmak gerekiyor.

Oyun sergilenmeden önce veya sergilendikten sonra başka bir Woyzeck yorumu izlediniz mi?

Evet. Oyun oynandıktan sonra ODTÜ Şenliği'nde Ankara Üniversitesi DTCTF Tiyatro bölümü öğrencilerinin yorumunu izledim. Çok ciddi bir çalışma olarak göremedim o oyunu. Bu yüzden üzerine bir şey söylemeyi gereksiz buluyorum. Bir de en son Şehir Tiyatroları'nda Mehmet Ulusoy'un rejisiyle seyrettik oyunu. Oyun bence dramaturjiye hizmet etmeyen tamamen görsel buluşlara boğulmuştu. Mehmet Ulusoy'un neden öteki tiyatro sınırlarında dolaşan bir oyun yaptığını bilemiyorum.

Doktor rolünün abartılı oynanması sadece oyuncudan mı kaynaklanıyordu yoksa bilinçli bir tercih miydi?

Büchner Doktor tiplemesini 'rasyonel bilim' diye koymuş. Biz cadılığa, büyücülüğe kadar götürdük işi, Savaş'ın saç kılını yakıp bir şeyler yapması falan... Zaten bence modern tıp dediğin şey temel mantığı itibarıyla çok da farklı değildir büyücülükten.

Bütün bunlar sahnede kendiliğinden çıktı, fakat oyunda bilinçli olarak tutuldu, atılmadı. Hatta Savaş ilk doğaçlamalarda absürd bir giriş yapmıştı. "Bu girişi koru" dediğimde kendisi bile şaşırmış, "Emin misin? Daha ciddi oynamam gerekmez mi" demişti.

Woyzeck bir akıl hastası mı? İlk sahneye baktığımızda Yüzbaşı'yla konuşurken son derece akıllı laflar ettiğini görüyoruz.

Yüzbaşı Woyzeck'ten daha mı az deli? Bunu kim bilebilir?

Woyzeck Yüzbaşı tarafından aşağılanırken bir yandan da onu traş ediyor, yani elindeki ustura Yüzbaşı'nın boynunda.

Büchner'in gösterdiği, Woyzeck'in Yüzbaşı'nı öldürmeye o kadar yakınken ve ondan küfür yerken bile bunu aklına getirmemesi. Gidiyor başka bir kesici aletle, satın aldığı eski bir bıçakla karısını öldürüyor. Bence dramaturji çok net: Ezilenlerin şiddeti kendilerine yöneliktir. Çıraqlarda da benzer bir yorum vardır. Konuşurlar konuşurlar ve sonunda birbirlerini döverler. Ezilen kişilerin – ezilen ulusları da bu benzetmeye dahil edebiliriz – zihinlerinde çok güçlü karakollar vardır İsmail Beşikçi'nin tabiriyle. İşte o karakollar dolayısıyla o ustura hamlesi Woyzeck'in aklına bile gelmiyor; gidiyor kendisi gibi birini öldürüyor. Tıpkı PR'in yaptığı gibi.

Büchner Woyzeck karakterini yaşanmış bir öyküden almış. Öyle mi ?

Büchner'in babası doktor sanırım. Babasında bulunan bazı kayıtlarda Woyzeck isimli birinin raporlarını ya da haberlerini görüyor, olay ilgisini çekiyor ve yazıyor.

Üçüncü sayfa haberlerinde çıkan cinayet hikayelerine benziyor oyun. O zamanla günümüzü karşılaştırsak, Woyzeck'in karşısına çıkan –senin tabirinle toplumsal ajanları- günümüzde hangi örneklerle açıklayabiliriz.

Günümüzde daha incelmıştır bu durum. Mesela bugün yapılan terörizm tanımı... Ne demek terörizm? Bu Foucault'cu anlamda bir adlandırmadır. Belirliyor, adlandırıyor, ve işini bitiriyor. Terörist ne demek? Toplumda korku yaratmak için eylem yapan kimse. Neden? Çünkü manyaktır, teröristler deli deli bakarlar. Bugün medyadaki terörist tanımlaması Woyzeck'e ya da PR'ye deli denmesi gibi birşey. Bir tür sınıflandırıcı-söylem.

Woyzeck'i cinayete azmettirenlerin doktor ve yüzbaşı olduğunu söyleyebilir miyiz? Woyzeck'in Marie ile karşılaştığı ve Marie'nin küpelerini farketmediği sahneden sonra Yüzbaşı'nın yaptığı hatırlatmalar Woyzeck üzerinde etkili olmuyor mu?

Woyzeck o sırada Yüzbaşı ve Doktor'a “ beni bu hale düşüren sizsiniz “ diyecek durumda değil. En son sahnede Doktor, Yüzbaşı ve diğer oyuncu, el feneri tutuyorlar, Woyzeck'in Marie'yi öldürüşünü gösteriyorlardı. El fenerlerini Marie'nin yüzüne, bıçağa vs. tutuyorlardı. Sahne sadece bu el fenerleriyle aydınlanıyordu. Cinayeti onların aydınlattıkları kadarıyla görüyordu seyirci. Bu şu anlama da geliyordu: Biz cinayeti onların anlattığı kadarıyla biliyoruz. Cinayet var; bunu reddetmiyorsun. Bu durum tek başına “toplum suçlu” yorumuna yol açmıyor. Daha çok bahsettiğimiz söylemle ilgili bir vurgu.

Sahne üzerinde oyuncular nasıl bir süreç yaşadı?

Woyzeck'te hata yapmamaya özen gösterdik. Mesela Marie'de yapamadığımız kısımları attık. Büyük sapmalar olmadı, yanlış bir şeyler yapmadık. Yapamadığımızı yapmışız gibi göstermemeye çalıştık. Bir dramaturjimiz vardı, onu bir şekilde vermeye çalıştık.

Woyzeck ya da Marie gibi rollerin sorunlu olmasında, rollerin zor olmalarının yanı sıra, oyuncuların alışık olmadıkları bir oyunculuk tarzı talep etmeleri de etkili mi? Oyunda net bir sonuç alınmasa bile, bu tarz rollerin nasıl çalışılması gerektiği konusunda bir deneyim elde edildi mi?

Arkeolojik bir kazıdır oyunculuk. Önemli olan bu kazıda ne bulacağındır. Mesela Antarktika'da yapacağın arkeolojik bir kazıda bir şey çıkmaz ama Anadolu'da yapacağın kazıda çıkar. Kötü bir benzetme olacak bu belki oyunculuk açısından, ama ilk imgeye dönüştür oyunculukta yapılan kazı. Bu tip rollerde, oyuncunun ilk imgesinde –çocuklukla bir çocukluk imgesi olur bu - bir farklılık, bir tür derinlik olması gerekiyor. Oyuncunun kazının en dip noktasında kendine yardımcı olacak bir imge, bir malzeme bulması gerekiyor. Ya bu kazı doğru yapılamıyor, imgelere ulaşılamadan sona eriyordur, ya da yanlış yer kazıldığından aranan şey bulunamıyordur. En son ihtimal olarak da doğru kazılsa da bir şey bulunamaması geliyor aklıma. Ama ben ilk iki ihtimali göz önünde bulundurma taraftarıyım. Böyle roller oyuncuyu arkeolojik kazı yapmaya zorunlu kılar, çünkü klişelerle oynayarak rolü canlandıramazsın. Arketipler söz konusu; arkeolojik kazıyı aşama aşama, bir şeyleri kırıp dökmeden yapabilmeli, bu yapılamıyorsa en azından teşhirci olunmamalı. Woyzeck'e ilişkin olarak, her oyuncunun oynayabileceği bir rol değildir diye düşünüyorum. Belli bir düzeyde oynanır, biz de o kadar oynadık zaten, yani seyirciyi rahatsız etmedik en azından. Çalışmalarda ve gösteri öncesi provalardaki tahrip edici sertliğimin sebebi de budur biraz. Yani “roller sorunlu ama dürüst olalım, en azından seyirciyi rahatsız etmeyelim” diye düşündüm. Bir de Woyzeck'te kadın oyuncuların çalıştırılmasının ve role hazırlık süreçlerinin erkek oyuncularinkinden bir hayli farklı olduğunu görmüştüm. Ama nasıl olması gerektiğini çözememişim, sadece bu durumu fark etmişim diyebilirim.

Metinde Hristiyanlık ve doğaüstü olaylarla ilgili birçok gösterge var. Bunları nasıl yorumladınız?

Hristiyanlık motifleriyle ilgili çok özel bir çalışma yapmadık. Bu tarz motifleri “din, alt tabakaların başvurdukları son çaredir” dramaturjisiyle yorumlamaya çalıştık. Mesela Marie, dua sahnesinde İncil'den bir affedilme pasajı okur ve affedileceğini düşünür ama Woyzeck gelir ve onu öldürür. Din en alttakiler için başvuru en son ve en cılız çaredir. Din cılız olmasının yanında zarar vericidir de çoğu zaman. Marie kaçıp kurtulmaya çalışmak yerine, İncil'e uyararak affedilmeyi bekler. Keza Woyzeck'in de dinle ilişkisi tamamiyle bir yanılsama ilişkisidir. Yüzbaşı'ya karşı piç olan çocuğunu ve ilişkisini İncil'e atıfta bulunarak savunmaya çalışır, ama nafiye...

Mucizevi ya da doğaüstü fenomenler – düşünen, hesap yapan at, savaşa giden maymun- en çok panayı sahnesinde görülüyor. Mucizelere çok fazla inanç vardır toplumsal yapının alt katmanlarında. İçinde buldukları durumdan kurtulmak için mucizelere ihtiyaçları olduğuna inanırlar çünkü.